

Eggerick Eggens Phebens, *Chronicon rerum in Phrisia et praecipue circa Groningam ab anno 1565 ad annum praesentem, [1594]*

Kroniek, Groninger Archieven (2044_32)

Betreft delen van een vertaling van een kroniek uit het Latijn: vertaald door Zweder von Martels. Phebens schrijft vanuit het perspectief van de Spaansgezinden

Eerste boek van de kroniek van de oorlogen in Friesland en vooral rondom Groningen. Over de oorsprong van de oorlog.

(.....)

OVER DE OORSPRONG VAN DE OORLOG

[1562] Om deze reden werd de baron van Montigny¹, ridder van het Gulden vlies, gestuurd om bij de koning genade af te smeken, werd de Spanjaard Armenteros² gestuurd, [1565] en werd eveneens de edelmoedige graaf van Egmont³ gestuurd en nog anderen. Van hen lieten enkelen zich openlijk een afwijzing welgevallen; sommigen keerden weliswaar naar huis terug met de grootste beloften, maar werden intussen door de listen van Granvelle⁴ en de inquisiteurs van hun hoop beroofd en bedrogen, omdat de eerder gestuurde edicten niet alleen niet waren herroepen en afgeschaft maar zelfs op strengere wijze waren hernieuwd. En dit inderdaad in die mate dat de dingen die tevoren in inkt, nu in bloed schenen geschreven te zijn. Maar om voor te bijgaan aan <29> alle andere koninklijke edicten die reeds eerder waren verkregen bij zijne Majesteit⁵, zullen we eerst met dit edict beginnen dat de oorzaak en oorsprong van de huidige opstand der Nederlanden creëerde.

Welnu, in de maand december van het jaar 1565 stuurde de koning aan hertogin Margaretha van Parma⁶, landvoogdes der gehele Nederlanden, een brief, waarin hij haar voorschreef: om de edicten, die vroeger waren gepubliceerd en nu weer waren bekrachtigd door de nieuwe vergroting van zijn macht⁷, zo streng mogelijk te laten uitvoeren; om raadgevers uit de hoogste raad aan de inquisiteurs in de afzonderlijke provincies toe te voegen, zodat ze door hun hulp en advies konden worden geholpen; om in alle steden

¹ Floris van Montmorency, baron van Montigny, bezocht Filips in de tweede helft van 1562. Acht jaar later werd hij tijdens een tweede bezoek aan Spanje vanwege majesteitsschennis en rebellie veroordeeld en zou hij op bevel van Filips II in Simancas door wurging om het leven zijn gebracht. Zie: <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/montigny.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

² Thomas Armenteros, particulier secretaris van Margaretha van Parma. Zijn onderhandeling met Filips II leidde tot het vertrek van Granvelle in 1564. Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/A/Pages/armenteros.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³ Lamoraal I van Gavere (1522-1568). Zie voor dit bezoek aan koning Filips II <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/montigny.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

⁴ Antoine Perrenot, kardinal Granvelle (1517-1586) was tot 1565 de belangrijkste raadgever van Margaretha van Parma. Zie http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/g/Pages/granvelle_antoine.aspx (geraadpleegd 21 november 2017).

⁵ In het Latijn 'suae Maiestatis', een uitdrukking die Phebens ook gebruikt in <33>. In <30> en <53> komen we het meer traditionele 'suae Maiestatis' tegen!

⁶ Margaretha van Parma (1522-1586) was van 1519 tot 1567 landvoogd van de Nederlanden voor haar halfbroer Filips II. Zie http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/Margaretha_van_parma.aspx (geraadpleegd 21 november 2017).

⁷ Filips II was in 1555 zijn vader als heer van de Nederlanden opgevolgd.

nieuwe bisschoppen aan te stellen; om in alle plaatsen de besluiten van het Concilie van Trente⁸ bekend te maken; om er voor te zorgen dat hun bevelen ofwel edicten zeer nauwkeurig werden nageleefd; en tenslotte om niets na te laten om de gereformeerden <30> of liever de ketters (zoals hij hen noemde) uit te roeien. Verder verweet hij de bevelhebbers op zeer scherpe wijze zijn eerdere edicten niet zorgvuldiger te hebben uitgevoerd en hij legde bij hen de schuld van al deze ketterij.

Nadat deze dingen zo tegen ieders opvatting in aan de bisschoppen en bevelhebbers van de provincies waren medegedeeld, drong⁹ een geweldige somberheid en verdriet de harten van allen binnen. Daarom boden de in verwarring gebrachte provinciale Staten, zoals bijvoorbeeld in Brabant, Vlaanderen, Gelderland en de overige naburige gebieden, de landvoogdes een smeekschrift aan. Daarin verklaarden ze dat deze verordening van zijne Majesteit in deze provincies in het geheel niet gedaan kon en moest worden. Maar zij ontvingen in het algemeen geen, tenzij een erg dubbelzinnig antwoord, en in ieder geval pas na een lang verloop van tijd. [1566] Eindelijk op 5 april van het jaar 1566 gingen plus minus <31> 300 man van de adel onder leiding van Brederode¹⁰ naar de landvoogdes. Zowel hun eigen als het publieke gevaar voor allen dat voor de deur stond hadden hen daartoe aangezet, en na aanbieding van het smeekschrift eisten zij standvastig: de afschaffing van de functie van de inquisiteurs, omdat die schadelijk was voor de ambtelijke waardigheid van de koning en voor het behoud van het vaderland; de vaststelling van andere edicten met betrekking tot de religie naar het goeddunken van de koning en de Staten; en intussen ook opschorting van de uitvoering, tot de Staten zich eindelijk op wettige wijze konden verzamelen om naar voorouderlijke gewoonte over de zaak te beslissen volgens de mening van de koning. En omdat de zaak toen reeds in de richting van een opstand leek te gaan, verklaarden zij publiekelijk niet in hun plicht tekort te zijn geschoten als er enig kwaad zou geschieden door minachting voor hun zo billijke eis, maar dat zij van elke schuld vrij wilden zijn.

Hoewel de Landvoogdes verbijsterd was door de komst van zovelen van de hoogste adel, was toevallig <32> Berlaymont¹¹, een man van grote naam, in haar buurt. Om haar op te beuren barstte hij met onbeschaamde hoogmoed los in de volgende woorden: *Madamme ne crainde pas ces Geux*, dat wil zeggen: 'Mevrouw, vrees deze bedelaars niet'¹². Het Franse woord *Geux* betekent namelijk 'bedelaar', in het Duits 'ein Guetz'. En deze uitspraak, bijtend en vol belediging als hij was, verbitterde zo ook bovenmatig (maar niet onverdiend) de harten van de voornaamsten¹³. En daarom noemden zij zich sindsdien, na het aangrijpen van de gelegenheid, Geuzen. En nadat zij een dracht hadden aangenomen die bij de sarcastische opmerking paste, offerden zij én zichzelf én hun goederen op. En dit niet alleen ter verdediging van de vrijheid van het gemeenschappelijke vaderland, maar ook om de inspanning van de inquisiteurs af te wenden. Niettemin begonnen ze als teken van hun trouw en liefde jegens de koning diens om hun nek gehangen beeltenis te dragen met de volgende inscriptie: *Fideles au Roy iusques à la besace*, dat wil zeggen: 'Trouw aan de koning tot aan de <33> bedeltas toe'. En dus vandaar die algemene bijval en dat bij bijna alle banketten afgezaagde deuntje: *Vive les Gueux, vivant sive floreant Mendici*.¹⁴

Na een of twee dagen antwoordde de landvoogdes dat zij de koning zou berichten over de petitie van de voornaamsten en dat ze tegelijk ijverig bij zijne Majesteit zou onderhandelen over afzwakking van het edict. En om deze reden werden daarna ook de markies van

⁸ Concilie van Trente (1545-1563).

⁹ In het Latijn zou men in deze zin een meervoud verwachten (*invaserunt*) en niet het enkelvoudige *invasit*. Dit ongrammaticaal gebruik is een onderdeel van zijn stijl en dat is de reden dat ik vertaal met 'binnendrong' en niet met 'binnendrongen'.

¹⁰ Hendrik van Brederode (1531-1568), voorman van het verbond der edelen. Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/B/Pages/brederodehendrik.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

¹¹ Karel graaf van Berlaymont (1510-1578). Zie over hem

<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/b/Pages/berlaymont.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

Zie ook ten Raa, *Het Staatsche leger*, dl. I, p. 233.

¹² Een andere versie van deze woorden is: 'N'ayez pas peur Madame, ce ne sont que des gueux'. Of deze woorden ook werkelijk zijn uitgesproken wordt wel in twijfel getrokken. Zie

<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/b/Pages/berlaymont.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

¹³ Om de 'edelen' aan te duiden gebruikt Phebens hier en dadelijk nog een keer het woord *proceres* ('voornaamsten'). Later wisselt hij dit later af met *nobiles* ('edelen'). We hebben dit onderscheid gehandhaafd.

¹⁴ 'Leve de Geuzen, moge de bedelaars leven of gedijen'.

Bergen¹⁵ en Montigny met algemene instemming naar de koning afgevaardigd. Eerder was intussen bekend gemaakt dat de inquisitie en alle edicten waren afgeschaft. Dit had als effect dat er hierdoor bij allen in plaats van het grootste verdriet een ongelooflijke vreugde ontstond.

Maar zoals gewoonlijk *in uitstel steeds gevaar steekt*¹⁶, konden de gevoelens van het opgehitste volk op geen enkele wijze worden beteugeld. Redenen daarvoor waren: dat het lang verwachte antwoord van de koning uitbleef, en de architecten van de inquisitie tegen de uitdrukkelijke besluiten van de Landvoogdes in willekeurig van alles probeerden; dat ze het handelen van de edelen valselijk <34> van het ergste beschuldigden, en dat bovendien ook juist van de gezanten werd gezegd dat ze in Spanje waren gedood. Daarom zonden zij eind juli hun afgevaardigden naar Brussel, en deden zij op grond hiervan ernstig hun beklag bij de Landvoogdes, en verklaarden zij uitdrukkelijk dat het hun niet moest worden aangerekend, als de staat als gevolg daarvan iets ergs zou overkomen.

(.....)

PASSAGE OVER HEILIGERLEE, BELEG GRONINGEN EN IEMMINGEN

En zo kwam hij bij zijn inval in Friesland met weinig soldaten <55> eerst naar de streek Westerwolde en aanvaardde anderdaags terstond van graaf Arenberg de capitulatie van de burcht Wedde, gelegen aan de grenzen van deze provincie. Van hier ging hij naar Winschoten, terwijl hij dagelijks versterkt werd door een groter aantal soldaten, omdat zijn broer Adolf¹⁷ en Joest graaf van Schouwenborch¹⁸ zich bij hem voegden. Intussen joeg hij, na het uitsturen van zijn ruitery naar Drenthe, dicht bij Groningen ongeveer 1300 man van de vijand, die onder van Groesbeeck¹⁹ zouden dienen, geheel uiteen. En nadat dit was gedaan, leidde hij zijn leger helemaal naar Appingedam (dat in het Groninger land zowel vanwege zijn grootte, als vanwege de pracht van zijn huizen wordt beschouwd als een niet onbelangrijke plaats), plaatste hij zes vendels infanterie in Farmsum en sloeg hij na versterking van Delfzijl, dat niet veel stappen daarvandaan ligt, op deze plekken zijn kamp op. Voor Nassau was de ligging zelfs om twee reden zeer voordelig: immers omdat vanaf Groningen een soort van rivier²⁰ door Delfzijl in zee loopt, kon hij in een moeite door van deze kant ook de Groningers <56> afsluiten van hun toevoer van voorraden, maar des te gemakkelijker kon hij voor zichzelf voor de aanvoer regelen van de benodigdheden, waaraan het leger steeds behoefte had.

Nadat hiervan door betrouwbare bodes aan Alva melding was gedaan, nam deze het besluit dat er tijdig opgetreden moest worden tegen Nassau. Na een monsterring van zijn troepen, waarvan hij een oneindig aantal had, stuurde hij Jean de Ligne, graaf van Arenberg, stadhouder van Friesland, en ook Julián Romero²¹ en Curtio Martinengo²² met een geweldige bende van zowel Duitse als Spaanse en Bourgondische soldaten op hem af in Friesland²³. Nadat ze voorspoedig waren aangeland binnen Frieslands grenzen, rukten terstond enige vendels op tot aan Wittewierum (dat namelijk een klooster is halverwege Groningen en Appingedam) en daar streden ze weliswaar licht met de Nassauers, maar

¹⁵ Jan IV van Glymes, markies van Bergen op Zoom (Borgvliet 1528- Madrid 1567). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/B/Pages/Bergen.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

¹⁶ Vgl. Livius, *Ab urbe condita* 38.25.13.

¹⁷ Adolf van Nassau (1540-1568). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/N/Pages/nassuadolf1568.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

¹⁸ Joost graaf van Schouwenborch, graaf van Schaumburg, (1525-1581). Zie Van der Aa, *Biografisch woordenboek*, 475-476.

¹⁹ Seger van Groesbeeck was in 1568 plaatsvervangend stadhouder van Friesland en Groningen. Deze komt enkele keren voor in het *Diarium van Egbert Alting*, s.v. Zie verder van der Aa, *Biographisch woordenboek*, VII, 435; ten Raa, *Het Staatsche Leger*, dl. 1, p. 233.

²⁰ Phebens doelt op de Delf, een waterweg die eeuwen eerder was aangelegd tussen Winsum en Delfzijl.

²¹ Julian Romero (1518-1577), Spaans bevelhebber met een roemruchte reputatie. Zie R.P. Fagel, *Kapitein Julián: De Spaanse held van de Nederlandse Opstand* (Hilversum, 2011), met name p. 39. Zie verder <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/R/Pages/Romero%20Juli%C3%A1n.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

²² Evenals Romero wordt Martinengo genoemd in Hoofts Historiën, p. 187. Zie ook

<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/martinengo.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

²³ De plaatsen die hierna genoemd worden liggen alle in Groningen. Men dient in gedachten te houden dat voor Phebens ook het huidige Groningen onder Friesland viel.

zelfs tot aan de nacht. Toen echter het nachtelijke duister een einde <57> maakte aan de slag die dreigde, trok Nassau zich na zijn weerkeer in Appingedam in dezelfde nacht terstond met al zijn mannen terug bij Winschoten, waar hij, beschermd door de veiligere plek een gemakkelijker overwinning aan de vijanden kon ontwingen. Wanneer men immers het woud bij Heiligerlee is gepasseerd, bereikt men deze streek slechts langs één weg en wel eentje die zeer smal is en moeilijk te benaderen en bijna onbegaanbaar is door ononderbroken sloten aan weerszijde. Daarom stelde hij hier zijn soldaten op in slagorde en wachtte hij de vijand op.

Op de tweede dag begonnen de koninklijken hun reis naar Appingedam, maar toen daar niemand werd aangetroffen, en de zaken waren verkend, achtervolgden ze terstond Nassau helemaal tot Winschoten. Maar als een verstandig aanvoerder en als iemand die met de plaatsen en de aard van die streek bekend was, wilde van Arenberg voorzichtiger te werk gaan en Nassau op een veiligere wijze aanvallen. Daarom meende hij dat er een beetje getalmd moest worden in de dichtstbijzijnde dorpen, om zo de komst af te wachten van de graaf van Megen²⁴, die op kleine afstand met enige zeer uitgelezen <58> ruiterafdelingen volgde. Er was toen toevallig een bepaalde Spaanse bevelhebber aanwezig en deze ging in zijn haast en zeer gebrand op de roem van een overwinning te keer tegen van Arenberg als zou die (zoals hij hem noemde) een *Geus* zijn. En hij voerde de zaak zo ver dat de graaf toegaf aan zijn wensen om de strijd aan te binden. Maar wat gebeurde er? Nauwelijks hadden ze de vijanden in het oog gekregen, of weldra sprongen onverwacht plus minus 300 Fransen uit een greppel tevoorschijn. Zij waren daar dicht bij een driesprong in een hinderlaag geplaatst. En uit alle macht dreven ze de Spaanse linie uiteen, brachten alle rangen in totale verwarring, en kaapten de bronzen stukken geschut (zes in getal) weg, die door de Groningers waren toegewezen aan het koninklijke leger. En onverwijd was er aan beide kanten zo'n geschal en lawaai van donderbussen, trommels en trompetten met daar doorheen het geschreeuw van mensen, dat de hemel zelf totaal in scheen te storten en in elkaar scheen te vallen. Toen was er een heftige strijd, zodat deze niet alleen binnen de tijdspanne van een uur begon maar ook ophield, en zodat er aan koninklijke zijde, volgens degenen die de lijken zelf ter aarde hebben besteld, ongeveer 2000 mannen zijn gesneuveld.

Nadat de slag was geleverd en de vijand was verjaagd en verspreid, doodden ze deels met hun zwaarden, deels met hun lansen, deels met hun donderbussen dadelijk alle Spanjaarden die ze waar ook maar konden grijpen of uit hun schuilplaatsen aan het licht konden brengen. Velen hingen ze op aan de bomen in het naburige bos met hun eigen strikken, die ze in grote aantal met zich mee hadden gebracht om anderen te wurgen. Het was te danken aan Lodewijks genade dat in het algemeen niemand van de Duitsers werd gedood tenzij juist, om zo te zeggen, in dolle drift en aan het begin van de strijd, maar velen van hen werden als krijgsgevangenen naar de kerk van Winschoten afgevoerd en daar voor enige tijd vastgehouden en later onder het oorlogsrecht vrijgelaten (om namelijk te voorkomen dat ze binnen enige maanden weer voor de koning zouden vechten). Zelf sneuvelde van Arenberg ook in deze strijd en met hem de Spanjaard die (zoals er werd verteld) <60> Arenberg met zijn beschimpingen tot het leveren van de strijd had aangezet. We mogen hier dan ook met recht zeggen *dat een slecht advies het ergste is voor de raadgever*²⁵. *Want wie een andere met roekeloos enthousiasme de strijd in sleept, roept dikwijls over zichzelf de ondergang af.* En zo werd Arenberg eerst in het meest nabije, zogeheten klooster bij Heiligerlee door de monniken van deze plek begraven, en werd hij daarna weer opgegraven en na plaatsing in een loden kist vandaar weer weggevoerd. Aan de zijde van Lodewijk sneuvelde even noodlottig zijn broer Adolf graaf van Nassau. En hij werd eerst naar Emden en vandaar naar het gebied van zijn voorvaderen overgebracht. Verder werden weinigen van zijn soldaten gemist.

²⁴ Karel van Brimeu (1524-1572). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/Charles%20de%20Brimeu,%20graaf%20van%20Megen.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

²⁵ Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, iv, 5.

Een aantal van de volgende dagen werd besteed aan het bijeenbrengen van de krijgsbuit en afgezien van de wagens beladen met allerlei schatten en uitrusting, afgezien van (ik herhaal) het oorlogsgeschut en ook al het proviand, dat ze daar bemachtigden, sierden allen zich voortreffelijk op met de mooiste wapens en kleren <61> van de Spanjaarden. Deze slag werd geleverd op 27 mei in het eerder vermelde jaar 1568.

Nadat Nassau deze overwinning had behaald en was uitgerust met het geschut en de wapens van de vijand, spoedde hij zich met Schouwenborch en de graaf van Hoogstraten²⁶ en het gehele leger naar Groningen en omsingelde de stad voor een belegering. Hij legde de boeren een geringe som geld op. Van bepaalde plaatsen voerde hij de klokken weg, met achterlating van overal één klok, die naar zijn mening toereikend was voor het bijeenroepen van het kerkvolk. In de overige zaken gedroeg hij zich zo dat hij eerder als vriend dan als vijand beschouwd kon worden. Daarom plaatste hij allereerst een burcht bij de Hoogbrug die in het algemeen de Oostelijke²⁷ wordt genoemd, en vervolgens ook bij het klooster Siloe of liever Selwerd, en ook bij Euvelgunne. Reeds toen had hij in zijn leger naast de ruitery tenminste 26 of meer vendels, waarvan toch het grootste deel uit 400, 500 en meer <62> mannen bestond. Van hen dienden de meesten en vooral de edelen uit eigen beweging en op eigen kosten (die zij enkel in naam van de religie uitgaven voor deze oorlog), zonder enige soldij en geheel en al brandend van geloofsijver.

De Groningers daarentegen onthaalden met hun garnizoenssoldaten onbevreesd de vijand met kanonskogels en met andere mogelijke middelen en wapenen. Ze slootten de poorten, goten kogels, wierpen dammen op en ze lieten kortom niets na op dat moment, dat men pleegt te doen om een vijand te verdrijven.

Intussen bracht Chappino Vitelli²⁸, die door Alva bestemd was om de Groningers te helpen, van alle kanten soldaten bijeen en ging, voordat ook Alva zich bewapende, naar Friesland en zette een kamp op aan de andere kant van de stad. Nassau heeft, naar men zegt, hem toen meer dan eens tot de strijd uitgedaagd, maar hij weigerde om zonder Alva de onzekere fortuin op de proef te stellen. Intussen deden ze onderling toch verschillende uitvallen <63> en waren er schermutselingen; maar vooral op de 22ste juni, waarop Nassau ongeveer 200 mannen, en ook de koninklijken heel wat van hun mannen verloren, terwijl de ruiterebevelhebber Curtio Martinengo, nadat hij met zijn paard in een greppel was gevallen, ternauwernood aan de handen van de vijanden ontkwam, maar ook nadat de graaf van Megen dodelijk was gewond²⁹.

Welnu Nassau was qua troepen veel te zwak om een zo grote en zo krachtige en met een verdedigingswerk en garnizoen versterkte stad met geweld te kunnen veroveren. Hij was immers onvoldoende voorzien van geschut en andere oorlogswerktuigen en -uitrusting. Daarom deed hij zijn best om met list de omstandigheid naar zijn hand te zetten. Dus stuurde hij in diezelfde maand mannen de stad binnen om op verschillende plaatsen brand te stichten om op deze wijze de druk blussende burgers gemakkelijker aan te vallen, of in elk geval bij hen wantrouwen te wekken en onenigheid te zaaien. Maar vervolgens boette één van hen daarvoor met een straf die bij een dergelijke misdaad past: hij werd gevangen genomen en daarna gevierendeeld. Ook zond Nassau enige bewapende soldaten gekleed in witte <64> mantels om in de vermomming van klagende boeren de poorten te belegeren, maar ook dat bleef, nadat velen verwond en gedood waren, bij een volstrekt vergeefse poging.

²⁶ Antoon II van Lalaing, graaf van Hoogstraten (1533-1568). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/H/Pages/hoogstraten.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

²⁷ Australis = feitelijk Zuidelijk.

²⁸ Chiappino Vitelli, markies van Cetona (1520-1576). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/V/Pages/vitelli.aspx>; <https://fr.wikipedia.org/wiki/Vitelli> (geraadpleegd 21 november 2017). Hij wordt ook als Chiappin deVitelli genoemd in *Diarium van Egbert Alting*, s.v. en als Giovanluigi Vitelli in Fagel, *Kaptein Julián*, 37, 62, 71.

²⁹ Hij overleed op 9 januari 1572. Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/Charles%20de%20Brimeu,%20graaf%20van%20Megen.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

Toen zij zo dagelijks en als het ware al vechtend en schermutselend onderling slaags raakten, verspreidde zich intussen het gerucht dat de hertog van Alva in aantocht was. En dit was niet zo maar een ijdel bericht, want niet veel later, op 14 juli, kwam hij met een geweldig, juist vooral uit Spanjaarden bestaand leger in Groningen aan, en voegde hij zich daar bij Vitelli, aangestuurd door zo een bezetenheid tegen de vijand dat zijn soldaten zelfs niet voor een klein ogenblik in de stad mochten stoppen, om hun door de reis vermoeide ledematen even te verkwikken, of om zelfs maar hun dorst te lessen. Want zij werden gedwongen om, terwijl ze door moesten lopen, uit hun handen, helmen of ander vaatwerk juist datgene te drinken dat overal was klaar gezet op de pleinen.

Voorts waren er in dat leger krijgsaanvoerders en bevelhebbers van grote naam, namelijk de gouverneur <65> van de Spaanse koning, Fernando de Toledo, hertog van Alva en Markies van Coria³⁰, Sancho d'Avila³¹, Montero³², Julián Romero³³, Sancho de Londoño³⁴, Caesar Gonzaga, Alfonso de Ulloa³⁵, Conzalo di Bracamonte³⁶, Erik hertog van Brunswijk³⁷, Karel graaf van Megen³⁸ en de graaf van Overstein³⁹ en samen met hen ook degenen die tevoren naar Groningen waren gekomen: Chappino Vitelli⁴⁰, Curtio Martinengo⁴¹ en Caspar de Robles, heer van Billy⁴².

Bij het zien hiervan stak Nassau het legerkamp in brand en brak hij de op palen rustende brug, waarbij hij de tenten had opgezet, midden in af. En na enige vechtpartijen met Spanjaarden die, zij het van verre, de slaglinie aan weerszijde bedreigden, brak hij het beleg op en spoedde zich daarna door het Oldambt regelrecht naar Oost-Friesland, en hield daar halt aan de oever van de rivier de Eems bij een bepaald gehucht (de inwoners noemen het <66> Iemmingen⁴³). Daarom volgde Alva hem z met zijn leger onder grote onderbreking, nadat hij eerder een bezetting had gestuurd naar Delfzijl dat reeds eerder door Nassau was verlaten. En hoewel zijn soldaten in het algemeen door de tocht verzwakt en afgemat waren vanwege de modderige en glibberige weg, kwam hij in weinig dagen met moeite in Iemmingen aan, en viel hij terstond en zonder enige aarzeling de door Nassau opgestelde slaglinie aan. En zeker zou hij daar met al zijn mannen zijn gesneuveld, zowel om de zojuist genoemde redenen, als ook omdat de Nassauers, die reeds lang weer op krachten waren gekomen, vasthielden aan de veiligste plek voor het gevecht. Maar de graaf werd door Hendrick van Siegen, zijn vertrouwde raadgever en hoogste luitenant⁴⁴,

³⁰ Hertog van Alva (1507-1582). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/a/Pages/alba.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³¹ Sancho d'Avila (1523-1583). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/D/Pages/davila.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³² Hopman in het Spaanse leger, genoemd door Hooft, p. 187.

³³ Julián Romero (1518-1577) , zie R.P. Fagel, *Kapitein Julián: De Spaanse held van de Nederlandse Opstand* (Hilversum, 2011), met name p. 36.

³⁴ Sancho de Londoño ((1515?-1569).

³⁵ Alfonso de Ulloa, maestre del campo in het leger van Alfa (? - ?). zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/U/Pages/ulloa.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017). Niet te verwarren met de schrijver van dezelfde naam. Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/geschiedschrijvers/Pages/Ulloa.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³⁶ Gonzalo de Bracamonte, maestre del campo general in het Spaanse leger (? - ?). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/B/Pages/bracamonte.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³⁷ Hertog Erik van Brunswijk (1528?-1584). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/B/Pages/brunswijk.asp> (geraadpleegd 21 november 2017).

³⁸ Charles de Brimeu, graaf van Megen (ca. 1525-1572). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/Charles%20de%20Brimeu,%20graaf%20van%20Megen.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

³⁹ Het betreft hier Otto graaf von Daun und Oberstein, die in de Nederlanden vaak vermeld wordt als Overstein (zie bijvoorbeeld de beschrijving van de slag bij Heiligerlee door Emanuel van Meteren *Historie der Nederlandsche oorlogen en beroerten* (Goringhem/Breda, 1747), deel I, p. 459). Deze aanvoerder van een Duits infanterie regiment ging later over van Spaanse naar Nederlandse zijde en kwam om bij de verdediging van Antwerpen; zie *Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste* (Leipzig/Halle, 1740), dl. 25, 167.

⁴⁰ Chiappino Vitelli, markies van Cetona (1520-1576). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/V/Pages/vitelli.aspx> (geraadpleegd 21 november 2017).

⁴¹ Curtio Martinengo (?-?). Zie <http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/martinengo.aspx>

⁴² Caspar de Robles, baron van Billy (1527-1585). Zie

http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/R/Pages/robles_caspar.aspx (geraadpleegd 21 november 2017).

⁴³ Thans Jemgum, gelegen aan de Eems in Nedersaksen.

⁴⁴ Zie de voetnoot onder Latijnse tekst. Deze Henrick van Siegen wordt genoemd op p. 133 (dl. 1) in F.J.G. ten Raa en F. de Bas, *Het Staatsche leger 1768-1795*, 2 dln. (Breda 1911-1913). P.C. Hooft (p.188) noemt hem als Henrik van Seeghen onder de door Alva gevangen genomen mannen van Willem Lodewijk, maar hij spreekt niet van verraad.

door zeer smerig verraad bedrogen. Daarna neigde de fortuin naar Alva en maakte deze zich zonder enige moeite en tegenslag van de overwinning meester. Zelf heeft Nassau in zijn functie van vastberaden aanvoerder, <67> naar men vertelt, eigenhandig al zijn kanonnen op de vijandelijke linie afgeschoten en heeft hij aldus heel wat mensen gedood. Op dezelfde wijze leverden juist ook de edelen en de bevelhebbers van de vendels en de honderdmannen uitstekend werk bij het vechten, terwijl ze een voorbeeld namen aan hun aanvoerder en hoofd, en zij hielden bijna alleen de strijdmacht van de Spanjaarden op. Maar terwijl de gewone soldaten op de schandelijkste wijze hun posten verlieten, omdat ze door de verrader waren gecorrumpeerd en overgehaald, stierven ze zelf een even schandelijke als ellendige dood. Want het grootste deel sneuvelde door het zwaard, of verdronk in de er langs stromende rivier de Eems. Nassau stak uiteindelijk ternauwernood met moeite de rivier over in een vissersbootje (en wel eentje vol open kieren) en bereikte Petkum. En nadat hij daar door een bepaalde voorname weduwe gastvrij was onthaald en gekleed, ontkwam hij ongedeerd aan het zo grote gevaar. Ook Schouwenborch⁴⁵ zorgde voor zijn eigen leven, nadat hij vluchtend uit het gevecht was ontsnapt. Van Hoogstraten echter was niet bij de strijd aanwezig geweest, omdat hij twee dagen <68> eerder uit het legerkamp was vertrokken. Zo zijn er ontegenzeggelijk over het algemeen minder gesneuveld van degenen die enthousiaster hadden gevochten.

Feith tekende aan bij deze plek: Hendrik van Siegen, meermalen genoemd in de Memoriën van Roger Williams (Werken v. h. Hist. Gen. Nieuwe Serie, No 3, bl. 43-49), die echter niets zegt van zijn verraad. Trouwens het verhaal van den slag is bij R. Williams geenszins nauwkeurig

⁴⁵ Joost graaf van Schouwenborch, graaf van Schaumburg, (1525-1581). Zie Van der Aa, *Biografisch woordenboek*, 475-476.